

Wolfgang Borchert'in "Mutfak Saati" ve "Ekmek" Adlı Öykülerinde Ortak Motifler Üzerinden Fedakâr Kadın ve Bencil Erkek

Gökhan Şefik Erkurt^{a, b}

Özet

Yirmi altı yıllık yaşamında sayıca sınırlı ancak edebiyat dünyası ve toplumsal hayatta etkili olan eserler veren Wolfgang Borchert, İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'da ortaya çıkmış olan Yıkım veya Yıkıntı Edebiyatının (Trümmerliteratur) en önemli temsilcilerinden biridir. Savaşın bizzat yaşayan Borchert, eserlerinde bu şiddet ve yıkımın anlamsızlığına, geri alınmazlığına ve özellikle insanların içindeki çöküşe dikkat çeker. Çalışmamızda, Borchert'in Mutfak Saati (Die Küchenuhr) ve Ekmek (Das Brot) adlı öykülerinde savaş yıllarının yıkıcılığını göğüsleyen kadın karakterlere ve farklı davranan erkek karakterlere yazarının ortaya koyduğu sembol ve imgeler aracılığıyla ortak bir zaman ve mekân algısı üzerinden yorum getirilmiştir. Bu çalışmanın amacı Borchert'in öykülerinde gözlemlenen fedakâr Alman kadını ile bencil Alman erkeğinin davranış biçimlerini, gerek yazarın hayatını, psikolojisini ve öznel kültürünü, dönemin toplumsal gerçeklerini göz önüne alarak karşılaştırmalı yöntemle incelemektir. Sonuç olarak gözlemlenen en önemli bulgu, yazarın kendi hayat serüveni ve yaşama bakış açısının etkisiyle savaş yıllarında toplumun dayanaklılığı için gereken sabrın ve yeniden ayağa kalkması adına ihtiyaç duyduğu inanç ve gücün kadın karakterler aracılığıyla, işlendiği olmuştur.

Anahtar Kelimeler

Wolfgang Borchert
Yıkım Edebiyat
Kadın Karakter
Karşılaştırmalı Edebiyat

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 06.01.2020
Kabul Tarihi: 12.10.2020
Doi: 10.18026/cbayarsos.671189

Self-sacrificing Womenfolk and Selfish Menfolk Through the Common Motifs in "The Kitchen Clock" and "Bread" by Wolfgang Borchert

Abstract

In his twenty-six-year long life, Wolfgang Borchert, who produced literary works, however limited in number, have been unequivocally influential in their impact on the social and literary world. Borchert's canon is one of the most important representatives of the Rubble Literature that emerged in post-Second World War Germany. As a first-hand witness Borchert, draws attention in his works to the futility and irreversibility of war's devastation, and especially to the violence and mental breakdown it causes in mankind. This study observes and comments on the male and women characters that faced the devastation of war in Borchert's "The Kitchen" and "The Bread" through the perception of symbols and images of common time and common space introduced by the author. By taking the social realities of the time into account, this study aims at examining the behaviours of self-sacrificing German womenfolk and selfish German menfolk commensurate with the author's timeline, psychology, and his subjective culture. In conclusion, examining the effect of an author's life experience and outlook, the most outstanding finding in the stories that can be perceived is the patience required for the durability of a society during the war years, as faith, strength, and resilience emerge and evolve as lived facts exposed through a narrative focusing on female characters.

Keywords

Wolfgang Borchert
Rubble Literature
Female Figure
Comparative Literature

About Article

Received: 06.01.2020
Accepted: 12.10.2020
Doi: 10.18026/cbayarsos.671189

^a erkurt@adu.edu.tr

^b Dr. Öğretim Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı ve ORCID 0000-0002-6826-7970.

Giriş

Tarih boyunca gerçekleşmiş toplumsal olaylar insanlığın tüm birikimlerinin ifadesi olan kültür içerisinde yer alan birbirinden farklı birçok alanda kendilerine yer bularak, ilerleyen zamana sosyal ve kültürel veraset olarak aktarılagelmişlerdir. İnsanlık tarihinin önemli sosyal olaylarından biri de savaştır. Bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşı sadece gerçekleştiği 20. Yüzyılın ilk yarısının askeri ve siyasi şeklini değiştirmekle kalmamış 1940'lı yıllardan itibaren başta Avrupa kıtası olmak üzere dünya genelinde yeni bir toplumsal düzenin oluşmasına neden olmuştur. Adolf Hitler yönetimindeki Nazi Almanyasının başaktörü olduğu bu savaş siyasi ve toplumsal yönü gibi keskin şekilde sanata da yön veren önemli bir toplumsal olaydır. Sanata olan etkisinin nedeni, savaşı çok acı şekilde deneyimleyen insana verdiği zarardır. İnsan, hafızası, duyguları, düşünceleri gibi öznel yanları bulunan bir canlı varlık olarak, savaşta yıkılan yapılar, sekteye uğrayan devlet ilişkileri kadar çabuk onarılamamıştır. Maddi dünyanın yıkılmışlığının da etkileriyle çok büyük bir içsel yıkıma uğrayan insan, savaşın bu zarar veren yönünü duyguları ve düşünceleri aracılığıyla sanatın birçok dalında dile getirmiştir. Bu sanat dallarından en önemlilerinden biri de edebiyattır. Dünya Edebiyat dizgesinin parçalarından biri olan Alman edebiyatının önemli yazarlarından Wolfgang Borchert (1921-1947), "Savaş Yaraları"nı en etkileyici şekilde anlatan yazarlardan biridir. Kendisinin, savaşın önlenemez ve geri alınmaz yıkıcılığını hem asker hem de sivil olarak savaş sırasında ve sonrasında yaşamış olması, bu etkili anlatımda önemlidir. Kaldı ki savaşı bizzat yaşayanların arasından, seneler sonra bile içlerindeki onarılamamış yıkımı edebiyat aracılığıyla birer anıt olarak ortaya koydukları birçok ülke edebiyatında görülür (bkz. Güllübağ, 2014).

Bu deneyimini eserlerine yansıtmış olan Borchert'in savaş sonrası Alman edebiyatının önemli ve başat türlerinden olan kısa öykü (Kurzgeschichte) dalında öncü olmak gibi bir özelliği de vardır. Eserlerinde Alman bireyin her türlü insani yönünü ortaya koyan yazar birçok kısa öyküsünde kadın karakterinin o zor zamanlardaki fedakârlığına ve diğer yandan da erkek karakterinin bencilliğine ve kıymet bilmezliğine değinir. Bu yazımızda Ekmek (Das Brot) ve Mutfak Saati (Die Küchenuhr) kısa öyküleri ele alınarak Borchert'in kurguladığı fedakâr kadın karakteri ile kıymet bilmez erkek karakteri, her iki öyküdeki mekân ve zaman bağlamında dönemin Alman toplumu, savaş yılları, şartları dikkate alınarak ve yazarın öz yaşamına değinilerek edebi açıdan yorumlanacaktır.

Wolfgang Borchert'in Alman Edebiyatındaki Yeri

Oyun ve öykü yazarlığının yanında şair de olan Wolfgang Borchert, savaştan ötürü yıkılan şehirlerin, savaş ve yokluk travmalarının, dağılan ailelerin şekillendirdiği İkinci Dünya Savaşı sonrasına ait bir edebiyat türü olan Yıkıntı Edebiyatı'nın (Trümmerliteratur) etkin ve tanınmış yazarlarından biri olarak kabul edilir.

Dışavurumcu edebiyattan ve ahlaki anlayıştan etkilendiği bilinen Borchert'in çok erken ölmesine karşın, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki edebiyat camiasında özellikle de birçok yazarın bir araya gelerek kurdukları 47'liler Grubu (Gruppe 47) üzerinde çok etkili olmuştur. Wolfgang Borchert çağın insanları gibi yozlaşmış, sahteleşmiş bir edebiyat anlayışına karşı çıktığını; "Gramerin düzgün yazarları gereksinmiyoruz artık. Düzgün bir gramerin istediği sabırdan yoksunuz. Ateşli, hıçkırıklarla, boğulmuş duygularla çalışan yazarlar gerekli bize. Ağaca ağaç ve kadına kadın diyen, evet diyen, hayır diyen: Yüksek sesle, açık seçik ve üç kez ve miş'li zamanlardan uzak, dolaysız." ifadeleriyle dile getirir (Borchert, 2016: 296).

Savaş zamanı toplumunda yitirdikleri maddi ve manevi değerlerle ortaya çıkmış olan kayıp kuşak, Borchert'in sesi aracılığıyla kendilerinden geriye kalanları sonraki kuşaklara aktarabilmişlerdir. Bu acının mirasını gelecek nesillere uyarı niteliğinde bırakma imkânı, savaşta çokça acılar çekmiş, savaş karşıtı olan ve savaştan sonra sadece iki sene yaşayabilmiş Wolfgang Borchert sayesinde olur (Berg/Böhme vd., 1981:598).

İkinci Dünya Savaşı Yıllarının Alman Toplumunda Kadın ve Erkek

Savaşın hem müsebbibi hem de mağlubu olan Almanya'da halk, gerek savaş sırasında gerek savaş sonunda bunun bedelini can ve mal kayıplarının dışında en çok da manevi çöküntülerle ödemiştir. Bir yandan savaşın getirdiği dehşeti, ölümler, sakatlıklar, evsizlik, açlık gibi sonuçlarla neredeyse tüm Avrupa halklarıyla paylaşan Almanlar, tüm bunların üstüne savaştan, bir de suçlu ve mağlup olarak ayrılmanın ağırlığını taşımak zorunda kalmışlardır. Bu manevi yükün yanında savaşın getirdiği yokluk önemli yer tutmaktaydı. Savaş sürerken artan yokluk ve kıtlık, köprülerin, fabrikaların, tarım arazilerinin zarar görmesi ve insan kaybıyla çok daha büyük bir sorun olan açlığa evrilmişti. Birçok sebebi olan kıtlık ve açlık sonucu temel besin kaynakları karaborsaya düşmüş ve çok fahiş fiyatlarla çok az miktarlarda elde edilebilmiştir (Schlemmer, 2015). Barınma, korunma gibi önemli hayati kavramlar yıkılıp giderken, Alman toplumu her katmanıyla daha büyük açmazların içerisine giriyordu.

Savaşa sağlam gidip, dönemeyen erkeklerin yanı sıra, cephede birçok açıdan kayıplar verip dönen askerler de vardı. Bu kayıplar sadece uzuvlar, organlar veya rütbelere değildi. Akıl sağlığını, hayallerini, umutlarını, geride bıraktıklarını, kişiliklerini hatta inandıkları tüm değerleri kaybeden erkeklerin sayısı neredeyse, hayatlarını cephelerde, yıkık şehirlerde, hiç bilmedikleri coğrafyalarda kaybedenlerden az değildi. Ancak bu "kaybetme" durumu Alman toplumu ve bireyi için savaş sonrasında özel bir durum değildi. Savaş süresince atılan her bir bombayla, sıkılan her bir kurşunla, çalan her bir sirenele, yıkılan her bir binayla, köprüyle insanların sadece dış dünyası zarar görmüyordu. Binalar, köprüler, okullar, kiliseler belki yeniden yapılabiliyorlardı ama geri döndürülemez şekilde asıl yıkılan; "insan" idi. Savaşın her günü Almanlar, kadın erkek fark etmeksizin, iç kalelerini bir bir kaybediyordu. Kaybedilen her bir kale, kimi gün sevgisi ve sevdikleri, kimi gün umudu kimi gün de inandığı değerler yani erdemleri oluyordu. Kaybı yaşayanlar sadece askerler değildi. Her bir Alman bireyin iç cephelerine saldıran en güçlü kuvvet ise; "Savaş Bunalımı" idi (Kırş.Freud, 2017:9-20). Maddi, manevi her şeyin değeri ancak kaybedilince, genellikle de geri alnamaz şekilde elden gidince anlaşılıyordu. Ancak eldekinin kıymetini bilmeyenler, edebiyata yansıdığı şekliyle, genellikle erkekler oluyordu.

Ancak bir toplumun en önemli var edici unsurlarından biri olan kadınlar kim bilir belki güçlü sezileriyle belki de doğaları gereği, korumacı yaklaşımları ve düşüncelerinden dolayı eldekinin kıymetini daha bir fazla biliyorlardı. Ve bu seziyi hem içinde oldukları aynı kuşağın hem de yetiştirdikleri sonraki kuşağın karşı cinsine aktarma kaygısı taşıyorlardı. Alman toplumunun içinde bulunduğu günün koşullarında, toplum ve kültürün aktarımını sağlayan en önemli sosyal grup olan kadınların, o zor zamanlarda bireyi ayakta tutarak tüm toplumu nasıl dirençli hale getirdiklerinin önemli kanıtları arasında, aileye bakış açıları ve üstlendikleri anne ya da eş rolünün önemi büyüktür.

Borchert, savaşı ve tüm zorluklarını bizzat yaşamış (Frenzel, 1977) biri olarak, edebiyatçı yönüyle bu kaygı dolu ama bir o kadar da erdemli davranışı ve sosyal rolü, eserlerinin bazılarında, okurun zihnine, çizdiği kadın karakteri ile işlemiştir. Diğer yandan da erkeklerin

bencilliklerini, vurdumduymazlıklarını, erdemsizliklerini, kıymet bilmezliklerini aynı öykülerde gözler önüne sermiştir.

Mutfak Saati (Die Küchenuhr) Öyküsünde Kadın ve Erkek Karakteri

Borchert bu kısa öyküsünü 27 Ağustos 1947 yılında yayınlamıştır. Kısa öykü (Kurzgeschichte) türüne uygun olarak kısıtlı mekân ve zaman, az sayıda ve kahraman olmayan karakterler, dönemin sorunları ve kısa diyaloglarla (Kırmızı, 2016) kurgulanmış metinde, evi bombalanan, ailesini ve yuvasını kaybeden Alman bir genç üzerinden hayatı ve özellikle annesi hakkında bilgiler ediniyoruz (Borchert, 2016:128). Gecenin bir yarısı evi bombalandıktan sonra elinde sadece çalışmayan bir mutfak saati kalan genç, saatin gösterdiği son zamanı, elinden alınan ve kıymetini bilmediği eski hayatına açılan bir kapı olarak görmektedir. Öykü her ne kadar dışarıda yani sokakta başlasa da en can alıcı anları yıkılan evin mutfağında geçer. Saatin gösterdiği zaman dilimi olan gece yarısı iki buçuk, cennet olarak nitelediği, savaşın yıkıcılığının kendisine ulaşmadan önceki hayatının sembolü durumundadır. Bu aşamada gencin hayatının bomba öncesi neden cennet olduğu sorgusunun cevabı sadece "savaşın, ölümün ve acının olmaması" değildir.

Cennettir, çünkü her gece eve iki buçuk sularında geldiğinde dahi onu uykusundan feragat ederek bekleyen, gece yarısı bile sıcak yatağını bırakıp kendisine yemek hazırlamak için soğuk zeminli mutfağa çıplak ayaklarıyla gelen bir annesi vardır. Üstelik ailesini umursamayan bu gence karşı hoşgörülü davranıp intizarını sadece; "Yine mi bu kadar geç?" diyerek, onun gönlünü kırmadan söylemekten öte bir şey yapmayan annesi. Üstelik üzerine tek bir şal alıp gelen annenin özverisi sadece oğluna karşı da değildir. Öyküde çorapsız olduğu halde geceleri asla terlik giymeyen kadının bu davranışını eşini ve diğer aile bireylerini gecenin iki buçuğunda uyandırmak istememesi olarak da yorumlayabiliriz. O soğuk zeminde oğluna hazırladığı yemeği yiyişini, buz kesmiş ayaklarını ısıtmak için birbirine sürterek sabır içerisinde izleyen annenin sevgi dolu yüreğini gözler önüne seren yazar, oğulun yemek sonrası odasına gidip yatmasını anlatarak, çocuğun vurdumduymazlığına ve vefasızlığına dikkat çeker. O sırada yine öyküdeki kadın karakterinin fedakârlığı satırlar arasındadır. Annenin bulaşıkları yıkadığını çocuk odasından ve sımsıcak yatağından duymaktadır. Kadın karakterin, sadece bir anne olarak oğluna karşı değil, evin diğer tüm aile bireylerine, aile kurumuna karşı fedakârlığını gözler önüne serer Borchert (bkz. Nakiboğlu, 2016). Öyle ki; annenin bu fedakârlığı o derece yüksektir ki, savaşın vuku bulduğu, zor zamanların yaşandığı o ortamı bile kişiye cennet olarak algılatmaktadır. Hem de annenin bu güzel ve özel varlığını, o hayattayken hiçbir zaman kavrayamamış hatta bunu önemsememiş, kendisine yapılan fedakârca davranışları normal ve sıradan birer görev gibi annesine yüklemiş olan oğula bu algılamayı yaptırır. Kıymet bilmez, vefasız ve düşüncesiz erkek çocuğa. Öyküsünde kadını erdemlerle yücelten Borchert, erkeği erdemsizlikle yermektedir. Yazarın bu öyküsünde hem anne hem de eş olarak karşımıza çıkan fedakâr kadın ve kıymet bilmez erkek karakterlerine, zaman ve mekân ortaklığıyla birlikte Ekmek (Das Brot) adlı öyküsünde de rastlanılmaktadır.

Ekmek (Das Brot) Öyküsünde Kadın ve Erkek Karakteri

Öykü 1946 yılının Kasım ayında basılır. Yıkıntı edebiyat akımının tipik bir örneği olan öyküde Borchert, Mutfak Saati öyküsündeki zaman ve mekân algısına benzer bir algı oluşturmuştur. Ekmek öyküsünde de mekân olarak mutfak, zaman olarak gece iki buçuk dikkat çekmektedir. Kısa öykünün özellikleri olan az karakter, az diyalog, tek mekân, kısa zaman gibi unsurlar tıpkı Mutfak Saati öyküsünde olduğu gibi karşımıza çıkmaktadır.

Öyküdeki karakterler orta yaşın biraz üstünde yaşlı bir çiftten oluşmaktadır. Otuz dokuz yıllık evli oldukları ve adamın yaşının altmış üç olduğu diyaloglardan anlaşılmaktadır. Kadının da aşağı yukarı adamın akranı olduğu tahmin edilebilmektedir.

Ekmek öyküsü, Mutfak Saati öyküsünde de ön plandaki mekân olan mutfaktan gelen sesle başlar. Kadın aniden sese uyanır ve saat gece yarısı iki buçuktur. Bu zaman vurgusu Mutfak Saati öyküsünün nakaratı gibi sürekli tekrarlanan ve aynı saati belirten zaman motifi ile aynıdır. Kadın, evin içinde en ufak bir sese duyarlıdır. Yataktan hemen fırlamıştır ve bu onun aklıyla yüreğiyle sürekli eşiyle ilgili olduğunu, onu gözettiğini gösterir. Önceki öyküdeki kadın gibi ışıkları dahi yakmadan karanlıkta, belki de –varsa- diğer ev ahalisini rahatsız etmeden, aşağıya mutfığa iner. Yine benzer bir davranış göstererek döşemesi soğuk taşlarla kaplı olan mutfığa çıplak ayaklarıyla basar. Kemiklerine işleyen soğuk onu, kocasını merak etmekten ve onun için yataktan çıkmaktan alıkoymaz. Kendisinden habersiz mutfığa inmiş ve bir şeyler atıştıran kocasına alınmasına rağmen üşütmemesi için terliğini giymesi gerektiğini söyler. Kendisinden gizli günlük ekmek paylarını dikkate almadan aç gözlülük yapan kocasının yalan söylemesine kırılan kadın bunu kocasının yüzüne vurmaz. Onu kırnak istemez. Kocasının mahcup olmaması için üzerine gitmez, kırgınlıklarını gizler ve olayı görmezden gelir. Kocasının kendisine yaptığı haksızlığın hatta vefasızlığın kanıtı olan beyaz tabağa baktıkça olayın üzücü yanını yaşamamak ve adama karşı tavır almamak için tabağı görmezden gelir. Kendi kabahatini örtmek için yalan söyleyen kocasına karşı kırıcı tavır sergilemez. Aksine onun söylediklerini destekler. Yalan söyleye söyleye yatağa dönen kocası, kadına göre karnı nispeten daha toktur ve kadından önce uykuya dalar. Kadın, otuz dokuz yıllık eşinin, kendisinin günlük ekmek payını habersizce yemesini görmezden gelir ve ertesi akşam kendi istirahakından bir dilimi kocasının tabağına koyar. Nefsini ve savaş yıllarının açlık zamanlarında bir dilim ekmeğin bile çok önemli olduğu beslenme olanaklarını hiçe sayar. Tüm bu fedakârlıkları, kıymet bilmez, bencil, düşüncesiz eşi için yapar. Oysaki içten içten çok kırılmış fakat olağanüstü zamanları birlikte geçirdikleri erkeğe bunu belli etmez. Belki de onu bir üzüntüden, zorluktan daha korumak istemiştir. Bu düşüncenin dayanağı kadının mutfak ve yatak odasındaki davranışları olarak gözlemlenebilir. Oralarda da kocasını soğuktan, açlıktan ve kırılmaktan korumak istemektedir.

Ortak Motifler ve Kadın-Erkek Karakterlerinin Analitik Yorumu

Görüldüğü üzere yazarın her iki öyküsünde ortak motifler ve benzer karakterler bulunmaktadır. Karakterlerin benzerlikleri dönemin kaçınılmaz sonucu olarak savaş nevrozları odaklı işlenmiştir. Bunun nedeni savaşların psikolojik sıkıntıları ve emareleri daha bir görünür hale getirmesidir (Freud, Ferenczi vd., 2017: 10). Öykülerin mekân olarak mutfakta geçmesinin yanı sıra mutfakların betimlemeleri de birbirlerine oldukça benzer. Her iki mutfak, zeminleri taşla kaplı, soğuk, az yiyeceğin bulunduğu, evlerin muhtemelen zemin katında yer alan mekânlardır.

Karakterler bu mekânlarda, buluşup ailevi ilişkilerini sürdürmekte ve az da olsa diyaloga girmekte ve sonunda mutfaktan öykünün birinde ayrı ayrı, diğerinde ise birlikte çıkarlar. Borchert'in öykülerinde mutfak hem kavuşma hem de veda mekânı olarak karşımıza çıkar. Mutfak, etkileşimin olduğu, karakter yapılarının ortaya çıktığı, okura, öykünün kahramanları ve kişilikleri hakkında en fazla bilginin verildiği yer olarak göze çarpmaktadırlar. Mutfakta kadın karakterin kendinden feragati gözlemlenmekle birlikte erkek karakterlerin bu erdemli davranışa kayıtsız kaldıkları veya tam tersi bir tutumla karşılık verdikleri görülür.

Örneğin öykülerin her ikisinde de kadın karakterler, erkek karakterler için gece yarısı sıcak yataklarından, uykularından feragatte bulunarak, soğuşuna ve üzerlerine yıkılacak işlere aldırış etmeden mutfakta gelirler. Karşılığında sadece sevgi, ilgi, dürüstlük veya anlayış beklerler. Lakin bir öyküde anne tarafından talep edilen biraz anlayış, sevgi, erkek karakterin vefasız ve umarsızca mutfakı terk etmesiyle karşılık bulur. Aynı mekânda kimseyi rahatsız etmemek, gürültü yapmamak için çıplak ayak, soğuk zeminli mutfakta gelir.

Diğer öyküde ise otuz dokuz yıllık eşinden sadece dürüstlük ve adalet bekleyen bir kadın karakteri vardır. Bu beklentisi, açlık zamanlarında, karısının günlük ekmek istihkakından gizlice yiyen ve bunu gizlemek için karısına yalan söyleyen güvenilmez, dürüst olmayan, sevgisinden şüphe edilebilecek bencil bir koca karakteri kadının karşısına çıkar. Bir içmekân olan mutfak, Borchert'in öykülerinde soğuk, yarı karanlık, barındırması gerek o sıcaklıktan ve canlılıktan uzak bir haldedir. Borchert, bu içmekân aracılığıyla, şekil olarak bilindikleri gibi görünen fakat zamanın ve olayların getirdikleri nedeniyle içleri buz kesen, neşesiz ve cansızlaşmış dönemin alman kadınına vurgu yapar. Aralarında şekil ve işlev olarak bir bağlantı kurar. Öykülerdeki iki kadın karakterin ailesiyle iletişime ve etkileşime geçtiği mekândır mutfak. Kadın karakterin dünyasıdır belki de. Bu konuda edebiyat eleştirmeni Walter Benjamin (1892-1940), bireyin içmekânı evrenin temsilcisi olarak gördüğünü ve uzakta olanlarla geçmişte kalanların bu mekânda toplandığını belirtir (Oraliş, 2006: 65).

Öykülerdeki bir diğer ortak motif zamandır. Saatin her iki öyküde de gece yarısından sonra iki buçukta vurgu yapması dikkat çeker. Öykülerden birinde bahsedilen saatin iki buçuk olması elden gitmiş ve geri getirilemez olan geçmiş zamana atılmış bir kement, açılmaya çalışılan bir kapı niteliğindedir. Erkek karakter, saat iki buçuk kavramı ve saat nesnesiyle, zamanında kıymetini bilmediği ve elinden kayıp gitmiş olan annesine, zamana, güzel evine, ailesine ve altın değerindeki zamanlara demir atmaya çalışır. Ama bu cennete dönüş çabası bir hayal olarak kalacaktır. Anne rolündeki kadın karakter erdemli yanıyla okurların dünyasında hatırlanacakken, erkek karakter bencilliği, kıymet bilmezliği ve vefasızlığıyla tanımlanacaktır. Aynı öyküde başak bir kadın karakterin, evi yıkılmış çocuğun duygularına tek tepki veren kişi olduğunu da hatırlatmak yerinde olacaktır.

Ekmek öyküsündeki zaman motifi de saatin iki buçuk olmasıyla Mutfak Saati öyküsündeki zaman motifiyle birebir benzerlik gösterir. Farkı, nesnelere olarak da metnin içerisinde yer alması, imgeler aracılığıyla başka işlevler gördürülmesi, kişileştirilmesi, zamanın izafiyet ve geçiciliğine vurgu yaptırılmasıdır.

Zaman motifi de mekân motifine benzer şekilde buluşma anlarının, diyaloga geçme vaktinin ve öykü karakterlerinin karakterleri ortaya koymalarının sembolüdürler. Birinci öyküde buluşma anının olduğu kadar geri döndürülemez bir kopuşun da simgesi olarak okunabilir. Her iki öykü beraber düşünüldüğünde saatin iki buçuk olması ile imgelenen zaman motifi pişmanlığın, uyanmanın, hayal kırıklığının, akıl yitiminin, yitirmenin, gerçeklik ile hayal dünyası arasında sıkışmanın, üzülmünün, düşünmenin, beklemenin sembolü olarak görülebilir.

Her iki öyküde zaman ve mekân dışında ortak motif ve imgelerin çokluğu dikkat çeker. Bunlar; soğuk zemin, çıplak ayak, karanlık ev bölümleri, beyaz tabak, yataktan çıkma ve yatağa girme eylemleriyle yatak, erkek karakterin yemek yemesine karşın kadın karakterin onu sadece izlemesi ve yememesi motifleri şeklinde sıralanabilir.

Soğuk zemin motifi her iki öyküde dönemin Almanya'sının soğuk, insana değer vermeyen ve zor zamanlardan geçen gerginliklerini simgelemesinin yanında daha özeldede ahalisi sıkıntı, açlık, korku, yokluk, baskı ve savaştan dolayı zarar gören yuvaların, evlerin durumunu da göstermektedir.

Aynı bağlamda evlerin karanlık bölümlerinin öykülerde kısa cümlelerle de olsa geçmesi ve insanların bu karanlık içerisinde ışık kullanmadan hareket etmeye gayret gösteriyor olmaları hem ülkenin militarize ve savaşta olmasından hem de gizlenme, korunma güdülerini ortaya koyduğu düşüncesini doğurabilir. Daha özeldede ise evlerinde neşe, sevgi, ilgi, mutluluk benzeri kavramların bir şekilde azaldığı hatta yok olduğu Almanya halkının psikolojisine, ilişkilerine ışık tutuyor gibi de okunabilir. Bu karanlık imgesi insanların psikolojileri ve bozulan ilişkileri düşünülürken birbirlerinden uzaklaşmak isteklerinin göstergesi olarak da düşünülebilir. Mutfak Saati öyküsünde kadının ışığı yakmadan ve terlik giymeden mutfaka gitme çabası belki de oğlundan başka o an evde kimseyi görmek istemeyişinden kaynaklanıyor şeklinde de yorumlanabilir. Aynı doğrultuda Ekmek adlı öyküde kadının yataktan kalkıp karanlıkta el yordamıyla sessizce mutfaka gitmesi, kocasıyla oradan yine karanlıkta yatak odasına dönmeleri ve ertesi gün kocasının lambanın altındaki ekmek yiyen görüntüsüne tahammül göstermeyip ışıktan uzaklaşması da bu şekilde yorumlanabilir.

Yokluk ve açlık zamanlarında olan dönemin insanların eski yaşantılarına olan özlemlerinin birer simgesi olarak görülebileceğini düşündüğümüz ve her iki öyküde rast geldiğimiz bir diğer motif tabaktır. Hem sofrayı hem de yemeği simgeleyen tabak aynı zamanda bolluk zamanlarında Alman halkının refah seviyesine olan özlemini de vurgular. Beyaz, parlak olması da buna işaret olarak görülebilir.

Benzer şekilde iki öyküde de yer alan yatak motifinin yorumunu farklı bakış açılarıyla yapmak mümkündür. Öncelikle fedakâr kadın karakterinin ilk göstergesi başka biri için sıcak bir yataktan çıkma eylemidir. Bu eylem sırasında karşılaştığımız motif, dönem ve şartlar göz önüne alındığında terk edilmesi zor ve önemli bir davranıştır. Soğuktan koruyan, dış dünyanın çirkinliklerinden uzaklaştıran, güvensiz ortamda az da olsa güven duyma neden olan yatak motifinin metaforik bir anlayışla anne rahmine karşılık gelen bir imge olarak karşılanabileceğini düşünmek çok da absürt değildir. Anne rahmi de korumalı, güvenli, sessiz, sıcak ve izolasyonu dış dünyaya göre çok yüksek bir yerdir. Edebiyata da yansıyan bir gerçeklik olan ergen kişinin hayallerindeki dünya ile içinde yaşadığı dünyanın uçurum derecesindeki farklılıkları, kişiyi dünyadan kaçışa veya dünyadan izole olmaya iter (bkz.Sarı,2008: 65). Bu bağlamda yatak, yetişkin bireyin parçalanmış, alt üst olmuş dünyasından kaçışında imge ve metafor olarak oldukça işlev görebilecek bir araçtır. Aynı zamanda o yerden çıkan korumasız, saf, günahsız, içine doğduğu dünyanın pisliklerine, günahlarına, erdemsizliklerine henüz bulaşmamıştır. Çıkmaya da mecburdur. Evlatlarını yetiştirmek, kocalarını beslemek için. Açlık zamanlarında dahi kendi paylarından vazgeçen ve kıymet bilmez, vefasız ve de bencil erkeklerini yemek yerken sadece izleyen kadınlar. Borchert'in öykülerindeki kadınlarla aynı kaderi paylaşırlar.

Tartışma

Eserde yazarının izlerini araştırmacının görmesine imkân veren yazara dönük edebi inceleme yöntemleri (bkz. Aytaç, 2001: 86-87) veya sanatçıya dönük eleştiri (bkz. Moran, 2002: 131-149) söz konusu olduğunda, eserin konusu ve motifleri karşılaştırmalı analizin önemli birer unsuru olarak kabul edilir (Kaiser, 1980: 80). Komparatistik alanının analiz yöntemlerinin yanında

kısa öykünün kendisine yönelik kabul görmüş özellikli yorumlama kurallarını da göz ardı etmemek gerekir (Gelfert, 2004: 98-99). Wolfgang Borchert'in Mutfak Saati ve Ekmek adlı öyküleri özelinde gözlemlediğimiz kadın ve erkek karakterlerinin özellikleri, yazarın hayatıyla ve dünya görüşüyle doğru orantılıdır denebilir. Borchert hakkında otobiyografik çalışmalar yapan Peter Rühmkorf (1929-2008), Borchert'in kendisi gibi şair ve yazar olan annesi Hertha Borchert'den (Şipal, 2013: 127), babasına oranla daha fazla etkilendiğini, yazarın bazı ifadelerine de dayanarak belirtir (Akbulut, 2018). Ailenin tek çocuğu olan Wolfgang Borchert daha çok annesinin etkisi altında kalarak büyümüştür ve bu nedenle ruhunda annesinin özel bir yeri vardır. Öyle ki dünyaya gelişini bile "anne cennetinden kovulma" olarak ifade eder. Annenin bu yakınlığının yanında babası, Wolfgang'ın son yıllarındaki hastalığına kadar onunla bir yakınlık kuramamıştır (Aytaç, 2012:424). Bu bilgilere göre babasının yazarın eserlerindeki erkek karakterler üzerine etkisinin tartışılabilir olduğu da söylenebilir. Devlet eliyle manipüle edilen ve savaşa zorlanan erkeğin kaba, yıkıcı, saldırgan ve anlayışsız tavrını, cephelerde kendi tecrübesi ve askeri hapisanelerde yaşadıkları ile şekillenmiş bir anlayışla, dile getiren Borchert, "Bu Bizim Manifestomuzdur" adlı yazısında bu konuya dikkat çeker. Erkeklerin dış dünya ve otorite tarafından zorlandıkları politik ve militarize ortamda çok kirlendiğini, içlerinde, belki de tanrısal bir merhamet timsali olarak gördükleri, annelerinden (kadınlardan) yardım istediklerini ama bunu kimsenin duymadığını dile getirir. Bu çığılığı sadece annelerin dolayısıyla kadınların duyduğunu çünkü onların kirlenmiş karşı cinsten asla umudu kesmediklerini ve onlara yüz çevirmediklerini belirtir. Erkeklerin de kadınları sevmeleri gerektiğini çünkü yıkılan Almanya'yı ayağa kaldırıp yeniden inşa etmenin tek yolunun kadınların vereceği destek ve güçle başarılabilirliğini iddia eder (Borchert, 2016:294-300). Görüldüğü üzere kadına erdemi yakıştıran Borchert erkeği de tüm kirlenmişliklerine rağmen gözden çıkarmaz. Bunu da incelediğimiz iki öyküsünde bencilliklerine, kıymet bilmezliklerine ve sadakatsizliklerine rağmen anne ve eş olarak kurguladığı kadınların evlatlarına ve kocalarına duydukları merhamet, gösterdikleri sevgi ve yaptıkları fedakârlıkla ortaya koyar. Borchert'in tema içerisinde vurgulamaya çalıştığı amaçları, metinlerde doğrudan olamasa dahi dolaylı şekilde ifade edilmiştir ve edebiyat incelemesi olan çalışmamızda eserlerin kendisinden bu yargıya varılmıştır (Aydın, 2008: 99). Borchert aynı zamanda kadına liderlik ve güç atfeder. Öykülerinde bu özellikleri dramatik kurgu içerisinde eritmiş ve gizlemiş gözükse de "O Zaman Yapacağın Tek Şey Var" adlı bildiri özelliğindeki yazısında savaşlara, adaletsizliklere, düşmanlıklara ve tüm kötülöklere karşı kadınları açıkça ve yüksek sesle "hayır" demeğe çağırır. Bu kötölöklere durdurma görevini de kadına verir o yetkinliğı de kadında görür (Borchert, 2016:301-303). Kadına olan bu yüceltici bakışının olası nedenlerinden biri de hayalindeki kadın tipi olduğu söylenebilir. Yazarların iç dünyalarında yeşerttikleri arzu ve isteklerini eserlerinde ister istemez işlediklerini, aynayı kendilerine de tuttuklarını, edebiyat eserleri üzerinde psikanalitik incelemeler yapan kimi edebiyat bilimciler dile getirmektedirler (bkz. Özbek, 2007: 7, 111).

Erkek karakterlerinin kadın karakterleri hor görme eğilimleri ve onların yaptıklarına karşın kıymet bilmeyişlerinin, kabalıklarının izleri de "Bu Bizim Manifestomuzdur" adlı yazısında sürülebilir. "En çok sevdiğimiz bir kadına pis, pasaklı deriz" veya "Hayır, bizimkisi güzel bir sözlük değil. Ama okkalı. Ve leş gibi kokuyor. Barut gibi acı. ..." ifadeleriyle kıymet bilmez, kaba, vefasız, bencil erkekleri, kadına kadın demeye daha hassas bir kalple yaşamaya, daha iyi olacaklarına dair kadınlarına söz vermeye, kadınlarını sevmeye çağırır Borchert. Kadınların erdemleriyle, fedakârlıklarıyla erkekler için, bu savaştan yaralı, eksik, yıpranmış ve umutsuz çıkmış Alman erkekleri için güç ve inanç kaynağı olacağını belirtir.

Sonuç ve Öneriler

Yaşamında sevgilileri tarafından hayal kırıklığına uğrayan (Aytaç, 2012:426) Borchert'in kadına atfettiği önem ve erdemlerin "anne" kaynaklı olduğu söylenebilir. Bu yazıda incelenen iki öyküsündekilerin yanı sıra, başat eserlerinden biri olan Kapıların Dışında adlı radyo oyununda kurguladığı kadın figür ve karakterler de buna örnektir. Eserde politik ve askeri düzen ve de toplum tarafından kandırılan genç alman asker Beckmann'a en büyük acıyı yaşatan onu yüzüstü bırakan genç bir kadın figür olan karısıdır (Nürnbergler, 1993:430). Radyo oyununda yarattığı Beckmann ve karısı karakterlerinin yaşlarından yola çıkarak Borchert'in gençlik yıllarında kadınlarla olan ilişkisinin fenomenleri olduğu ifade edilebilir. Çalışmamızda ele alınan eserlerindeki kadın karakterlerin yaşları ve aile içerisindeki konumları dikkate alındığında Borchert'in dikkat çektiği erdemli davranışların kaynağı annesi olabilir. Öykülerinde görmezden gelinen, kıymeti bilinmeyen ve kendisine karşı vefasızlık yapılan kadın karakterler üzerinden savaşın, yokluğun ve açlığın tüm yıpratıcılığına karşın, kadının daha temiz ve güçlü kaldığını bunun nedenini de yüksek erdemine dayandığını ortaya koymuştur. Yazara, döneme ve edebi akıma dönük inceleme anlayışıyla yapılan tespitler sonucu Wolfgang Borchert'in yaşadıklarının, dünya görüşünün, içinde yaşadığı ailenin, kültür ve toplumun, eserlerindeki karakterlere etki ettiği görülmektedir. Kişiliğin kültür içerisinde şekillendiği savı da (bkz. Journet, 2009: 178) düşünüldüğünde ortaya koyduğumuz bu tespit güçlenmektedir. Etkisinin birebir olmadığı bilinen, dönemin ruhsal ve psikolojik unsurlarının, yazarın sosyal birey ve kültürel bir varlık olması nedeniyle eserlere etki edeceği gerçeği hatırlanmalıdır (Emre, 2006: 296-297).

Kaynakça

- Akbulut, N. (2018). Wolfgang Borchert'in Kısa Öykülerinde Anne İmgesi, Sosyal Bilimlerde Yeni Yönelimler –V, Editörler: Temizer, A. & Baytal, Y., Podgorica, Montenegro, Institut za Geografiju, s. 105-130
- Aydın, K. (2008). Karşılaştırmalı Edebiyat – Günümüz Postmodern Bağlamda Algılanışı, İstanbul, Birey Yayıncılık.
- Aytaç, G. (2012). Çağdaş Alman Edebiyatı, Ankara, Doğu Batı Yayınları.
- Aytaç, G. (2001). Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Berg, J., Hartmut, B., vd., (1981), Sozialgeschichte der deutschen Literatur von 1918 bis zur Gegenwart, Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag
- Borchert, W. (2017). Ama Fareler Uyurlar Geceleri, (çev: Şipal, K.) İstanbul, Öykü Yayınları.
- Emre, İ. (2006). Edebiyat ve Psikoloji, Ankara, Anı Yayınları.
- Frenzel, H.A./Frenzel, E., (1978), Daten deutscher Dichtung Chronologischer Abriß der deutschen Literaturgeschichte, Band I-Von den Anfängen bis zur Romantik, München, DTV
- Feud, S., Ferenczi, S., Abraham, K., Simmel, E., Jones, E. (2017). Psikanaliz ve Savaş Nevrozları, Beyaz, A. (çev), İstanbul, Pinhan Yayıncılık.

- Gelfert, H. D. (2004). *Wie interpretiert man eine Novelle und eine Kurzgeschichte?*, Stuttgart, Phillip Reclam.
- Güllübağ, M., (2014). Bir Piyade Subayının Anıları'nda Şiirsel İzler, *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, Sayı:10, s.155-173, Doi Number: 10.12973/dee.11.240
- Journet, N. (2009) *Evrenselden Özele Kültür*, Yümni Sezen (Çev.), İstanbul, İz Yayıncılık.
- Kaiser, G. (2007). *Einführung in die Vergleichende Literaturwissenschaft, Forschungsstand-Kritik-Aufgaben*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft
- Oralış, M. & Karakuş, M. (Yay.Haz.) (2006). *Bellek, Mekân, İmge –Prof. Dr. Nilüfer Kuruyazıcı'ya Armağan*, İstanbul, Multilingual.
- Kırmızı, B. (2016). Wolfgang Borchert'in Kısa Hikayeleri Üzerine Bir İnceleme, *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz Sayısı, Sayı: 2, S. 1-10, ISSN 2587-1811
- Moran, B. (2002). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Nakiboğlu, M. (2016), Wolfgang Borchert'in "Mutfak Saati" Adlı Kısa Öyküsüne Psikanalitik Bir Yaklaşım, *Border Crossing January-June 2017 Volume: 7, No: 1*, pp. 122 – 134, ISSN: 2046-4436 e-ISSN: 2046-4444
- Nürnberg, H. (1993), *Geschichte der deutschen Literatur*, München, Bayerischer Schulbuch-Verlag.
- Rühmkorf, P. (2007). *Wolfgang Borchert mit Selbstzeugnissen und Bilddokumenten dargestellt*, Rowohlt, Reinbek bei Hamburg.
- Sarı, A. (2008). *Psikanaliz ve Edebiyat*, Ankara, Salkımsöğüt Yayınları.
- Schlemmer, T. (2015), „In Städten wurde Hunger zur Zentralerfahrung“, *Die Welt*, (02.11.2019) tarihinde <https://www.welt.de/geschichte/zweiter-weltkrieg/article143583561/In-Staedten-wurde-Hunger-zur-Zentralerfahrung.html> adresinden erişildi.
- Şipal, K. (2013), *Çağdaş Alman Öykü Antolojisi 1*, İstanbul, Cem Yayınevi ISBN: 978-975-406-904-4